

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ”
ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА *Общо езикознание и история на българския език*

Сема Джевджет Куцарова

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационния труд

**СЕМИОТИЧНИ АСПЕКТИ НА НОМИНАЛНАТА ДЕРИВАЦИЯ
ПРИ ЛЕКСЕМИ, НАЗОВАВАЩИ ЛИЦА, В СЪВРЕМЕННИЯ
ТУРСКИ ЕЗИК (В СЪПОСТАВКА С БЪЛГАРСКИЯ)**

За присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Област на висшето образование: *2. Хуманитарни науки*

Професионално направление: *2.1. Филология*

Докторска програма: *Общо и сравнително езикознание*

Научен ръководител:

доц. д-р Борян Георгиев Янев

Пловдив, 2021 г.

Дисертационният труд „Семиотични аспекти на номиналната деривация при лексеми, назоваващи лица, в съвременния турски език (в съпоставка с българския)” е обсъден и предложен за публична защита на разширено заседание на катедра „Общо езикознание и история на българския език” при Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски”, състояло се на 5 октомври 2021 г.

Научно жури:

Председател: проф. д.ф.н. Вера Тервел Маровска

Членове: проф. д-р Иван Петров Чобанов
доц. д-р Мийрям Неджиб Салим-Ахмед
доц. д-р Лъчезар Любенов Перчеклийски
доц. д-р Радослав Михайлов Цонев

Защитата на дисертационния труд ще се състои на ..... от ..... часа в ..... на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, Ректорат, ул. „Цар Асен” 24.

Материалите по защитата са на разположение в Университетската библиотека, Ректорат, ул. „Цар Асен” 24.

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

1. Структура на дисертационния труд.....	3
2. Преглед на Уводната част.....	4
3. Преглед на Първа глава („Изследователска програма”).....	5
4. Преглед на Втора глава („Теоретични аспекти на деривацията. Основни понятия”)....	8
5. Преглед на Трета глава („Кратък преглед на специализираната тюркологична, туркологична и българистична литература, посветена на процесите на деривация като един от начините на обогатяване на лексикалната система на езика”).....	12
6. Преглед на Четвърта и Пета глава („Словообразователни типове на мотивираните съществителни имена, назоваващи лица. Деривационни значения и средствата за тяхното изразяване” / „Семантика на формантите, участващи в акта на деривация на съществителните имена, назоваващи лица”).....	14
7. Преглед на Заключителната част.....	22
8. Библиография на цитираната в автореферата литература.....	26
9. Справка за научните приноси на дисертационния труд.....	30
10. Списък на публикациите по темата на дисертационния труд.....	31

1. Структура на дисертационния труд

В композиционно отношение дисертационният труд се състои от увод, пет глави, заключение, библиография и приложения.

В първа глава **„Изследователска програма“** се поставя акцент върху актуалността на проблемите, свързани с аспектите на деривация на съществителните имена, назоваващи лица, в турския език в съпоставка с българския. Разкриват се предметът, обектът, целите и задачите на дисертационния труд, изброяват се методите на изследване и се формулират основните хипотези.

Втора глава **„Теоретични аспекти на деривацията. Основни понятия“** уточнява теоретичната основа на изследването. Дефинират се термините, прилагани в изследването, изяснява се природата на процесите на деривация (словообразуване), обобщават се основните подходи към тяхното изучаване. Въвеждат се деривационните единици. Посочват се основните морфологични и неморфологични начини на деривация. Обръща се внимание на спецификата на суфиксалната деривация в тюркските езици, като се отчита техният аглутинативен характер, липсата на префикси.

В трета глава **„Кратък преглед на специализираната тюркологична, туркологична и българистична литература, посветена на процесите на деривация като един от начините на обогатяване на лексикалната система на езика“** се посочват основните трудове и авторите, изследващи въпросите на деривацията в двете лингвистични традиции.

Основно място в дисертационния труд заемат четвърта и пета глава, в които е представена експерименталната част на изследването. В четвърта глава **„Словообразователни типове на мотивираните съществителни имена, назоваващи лица. Деривационни значения и средствата за тяхното изразяване“** целевите единици са класифицирани по типове и модели, онагледяващи сходствата и различията в деривационните процеси в турския в съпоставка с българския. Те са систематизирани в раздели според принадлежността на мотивиращата основа към определен лексикограматичен клас думи, като допълнително са обособени в тематични групи и подгрупи.

В пета глава **„Семантика на формантите, участващи в акта на деривация на съществителните имена, назоваващи лица“** се изследват семиотичните аспекти на деривационните процеси. Акцентира се на това гледище, тъй като именно формантите са изразители на деривационните значения на производните лексеми.

Заклучителната част включва основни изводи за деривационните процеси при категорията на мотивираните съществителни, назоваващи лица. Обобщават се наблюденията и резултатите от анализа на илюстративния материал, ексцерпиран от лексикографските източници на съвременния турски и български език, като се следват традиционните граматични традиции и се отчитат резултатите от най-новите лингвистични изследвания.

В отделни **приложения** са представени индекс на лексемите, назоваващи реалии от материалната и духовна култура на турския етнос, както и статистически обобщена информация във вид на таблици и графики, илюстриращи продуктивността на формантите, като и тяхната семантика.

2. Преглед на Уводната част

Словообразуването като част от езиковата система представлява равнище в нейната йерархична организация, притежаваща собствено ономаσιологично пространство, дадени специфични функции и собствен потенциал, определящ реализацията на тези функции във взаимодействие с останалите равнища на дадения език. Като самостоятелен дял от езикознанието изучава закономерностите и начините на създаване на деривати на базата на вече известни лексеми по модели, съществуващи в езика. Интересът към проблемите на деривацията се определя не само от необходимостта да се изучават начините на образуване на нови думи и пътищата на обогатяване на речниковия състав на даден език, но и от факта, че словообразователните процеси се осъществяват съвместно с други граматични и семантични явления.

В областта на тюркологията проблемите на деривацията са били обект на редица изследвания, в които е описана морфемната и деривационната структура на думата, особеностите при образуването на отделните класове думи, деривационните афикси, тяхната семантика и продуктивност, а също така явленията от семасиологичен и морфонологичен характер. Все още не са достатъчно проучени редица въпроси на тюркското словообразуване, в това число и на турското. Съвременната теория се характеризира с неустойчива терминологична система, отсъства удовлетворителна методика за описание на словообразователните явления. Няма единно становище относно състава на единиците на словообразуването, статута на деривационните процеси, на деривационните типове и модели, не е описана същността на деривационната форма, на обобщеното ѝ словообразователно значение. Тези и други проблеми могат да бъдат разкрити само посредством изучаването на системната организация на деривацията на съвременния етап от развоя на турския език, което е цел на настоящето дисертационно изследване.

Комплексното изучаване на аспектите на деривацията при съществителните имена, назоваващи лица, в турския език в съпоставка с българския се основава на възможността езиковата информация да бъде подложена на формализация, т.е. да бъде представена чрез схема. Този подход се базира не само на фундаменталното разбиране за системния характер на словообразуването (а и на езиковата система като цяло), но е и доказателство за системността на словообразователното равнище.

Функционално-семантичният подход, прилаган в настоящето дисертационно изследване, основаващ се на методологичните принципи на когнитивизма, представлява интегративната методика за анализ на деривационно-семантичната категория „лице“. На първо място се осъществява семантично-структурно моделиране на деривационно-семантичните категории, описание на продуктивните словообразователни модели, изучаване на деривационния потенциал на категориите. Следва описание на мотивационните отношения между произвеждащата и производната основа в структурата на дериватите, разкриване на лексико-семантичния потенциал на словообразователните типове, на семантичните конфигурации на тематичните полета сред производните съществителни имена, назоваващи лица.

3. Преглед на Първа глава

Първа глава очертава изследователския обхват на дисертационния текст.

Предмет на анализ са проблемите, свързани с различните аспекти на номиналната деривация при лексемите, назоваващи лица, в турския език в съпоставка с българския.

Обект на настоящето изследване са суфиксалните производни съществителни за лица в синхронен план. Ограничаването в рамките на афиксалната деривация е породено от факта, че това е най-разпространеният начин за образуване на производни думи в двата езика.

Езиковите единици са ексцерпирани от следните лексикографски източници: турски – онлайн речника на турския език (<https://sozluk.gov.tr/>) на Института по турски език (Türk Dil Kurumu), *Обратен речник на турския език (Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi)*, както и „*Академичен турско-български речник*” на Иван Добрев, тематичен „*Турско-български речник*” на Хайрие Сюлейманоглу, „*Нов българо-турски речник*” на Ахмет Емин Атасой и др.; български – *Обратен речник на българския език*. От изследването са изключени вулгарните, циничните и грубите думи.

Целите на настоящия дисертационен труд са следните:

- Да се разкрие и теоретически да се обоснове системният характер на субстантивната деривация в турския език на базата на ексцерпирания от съвременните лексикографски източници илюстративен материал;
- Да се представи нагледна класификация на производните думи, назоваващи лице, по словообразователни типове и модели, чрез която се онагледяват сходствата и различията в деривационните процеси в турския език в съпоставка с български;
- Да се изследва спецификата на словообразователните категории на мотивираните съществителните имена, назоваващи лица, в турския език в съпоставка с български в синхронен план във функционално-семантичен, структурно-синтактичен и стилистичен аспект и анализ на тяхното взаимодействие в структурата на производната дума в двата езика;
- Да се характеризират формалните и семантичните деривационни свойства на мотивираните съществителни, назоваващи лица, като компоненти от отделна подсистема в рамките на словообразователната система на турския и българския език.

За осъществяването на поставените по-горе цели в дисертационния труд се поставят и се предвижда решаването на следните конкретни изследователски **задачи**:

- Да се представи кратък обзор на лингвистичната литература, посветена на изследването на аспектите на деривацията на съществителните имена, назоваващи лица в турския език в съпоставка с български; да се проследят двете лингвистични традиции в областта на дериватологията и да се открият сходствата и различията в тях;

- Да се разработят методологическите принципи за описание на деривационно-семантичните категории;
- Да се разработи терминологичен апарат, като се обособят и разтълкуват основните понятия в дериватологията и се проследят теоретичните аспекти на деривацията с цел открояването на термините с присъщите им значения и тяхното прилагане в дисертационното изследване;
- Да се представи описание на илюстративния материал, ексцерпиран от речниците на съвременния турски и съвременния български език, в духа на структуралистичните дескриптивни традиции, като се следват традиционните граматични концепции и се отчитат резултатите от най-новите лингвистични изследвания;
- Да се установят особеностите на турската словообразователна система при образуването на съществителни имена, назоваващи лица, в турския език в съпоставка с български;
- Да се определи инвентарът от словообразователни форманти и типове мотивиращи основи на лексеми, принадлежащи към различни части на речта, участващи в акта на деривация на съществителните имена, назоваващи лица в турския език в съпоставка с български;
- Да се изгради класификация на суфиксалните деривати, участващи в процеса на словообразуване на названията на лица;
- Разкриване и описание на морфонологичните явления, протичащи в процеса на образуване на нови думи посредством афиксация в турския и българския език;
- Да се изследват производните на деривационно-семантичните категории съществителни имена, назоваващи лица, в турския език в съпоставка с български във функционално-семантичен и структурно-стилистичен аспект;
- Да се разкрият словообразователните възможности на различните части на речта при образуването на съществителните имена, назоваващи лица, в турския език в съпоставка с български;
- Да се изследват и разкрият общите и специфичните функционално-семантични особености, за да се опишат словообразователните типове и модели в рамките на афиксалния начин на образуване на съществителните имена в турския и българския език с цел установяването на типологични сходства между тях.

Методологическата основа на настоящото дисертационно изследване е системният подход, като се прилагат следните **методи**:

Синхронен метод – това е основният метод на изследване, но заедно с това се отчитат и резултатите, настъпили в диахронен аспект, тъй като „в речника са включени също и непродуктивни словообразователни типове, а отношенията между произвеждащата основа и деривата често се определят от историческата динамика” (Fleischer, Barz 1995: 9; цит. по Искандарова: 2011).

Метод на лингвистично описание (Лингводескриптивен метод) – осигурява анализ на структурата и семантиката на морфемите (коренни и афиксални), участващи в акта на деривация на названията на лица в двата езика, и спецификата на тяхното функциониране;

Съпоставително-типологичен метод – с него се осъществява съпоставителен анализ на производните лексеми, назоваващи лица, с цел разкриването на характерните особености на словообразователните процеси, независимо от принадлежността на турския и българския език към различни езикови семейства и специфичната им морфологична характеристика, за се открият техните функционални особености и типологични сходства и различия.

Метод за морфологичен и структурно-семантичен анализ на двете изследвани деривационни системи.

Метод на компонентен анализ, на семантико-структурно и структурно-семантично моделиране на изучаваните производни лексеми в двата езика.

Метод за моделиране на мотивационните отношения между произвеждащата и производната основа.

Метод на семантично перифразирание на производните лексеми чрез синонимни изрази.

В настоящето изследване се поставят следните **хипотези**:

- Словообразователното значение на дериватите (производните лексеми), разпределени в деривационни типове и деривационни модели, се определя преди всичко от семантиката на деривационните форманти. То променя лексикалното значение на произвеждащите лексеми, като в него потенциално присъстват и някои от компонентите на значението на мотивиращата дума;
- И в двата езика наблюдаваните суфиксални форманти имат еднаква деривационна семантика, което позволява изучаването на процеса на деривация на съществителните, назоваващи лица, в турски език в съпоставка с български с оглед на принадлежността на основата на мотивиращата дума към определена част на речта;
- Броят на деривационните афикси в българския език е по-голям в сравнение с турския, но пък турските суфикси са представени от много повече аломорфи в резултат на фонетичните закони, действащи в езика;
- На границата между коренната морфема и деривационните афикси се наблюдават морфонологични явления, свързани с фонетични изменения на мотивиращата основа и с фонетични изменения на формантите; и едните, и другите са представени от своите аломорфи;
- Деривационните форманти, назоваващи лица, предопределят принадлежността на производната дума към определен клас от думи, на лексикалното значение, на връзката с еднокоренните думи в словообразователното гнездо (деривационен ред, деривационна парадигма);

- В системата на афиксалното субстантивно словообразуване както на турски, така и на български, се обособява група на продуктивните афикси, и група на непродуктивните;
- Производните съществителните имена, назоваващи лица, могат да се разглеждат като характеризиращи ги с оглед на извършваната от тях дейност, на упражняваната професия, на проявяваните склонности, интереси, черти на характера.

4. Преглед на Втора глава

Във втора глава се поставят теоретичните основи на изследването, дефинират се основните лингвистични понятия. Като се отчитат резултатите от изследванията на деривацията на съществителните имена на турските и българските учени, се прилагат и постиженията и становищата на руски, полски и чешки лингвисти. Това се отнася към общотеоретичните въпроси и най-вече до установяването на използвания терминологичен апарат.

Фундамент на методологична и теоретичната основа на изследването са трудовете на Ян Бодуен де Куртене, Ф. Ф. Фортунатов, Н. В. Крушевски, В. В. Виноградов¹, както и на Е. А. Земска, Н. А. Янко-Триницка, В. В. Лопатин, И. С. Улукханов, А. Н. Тихонов, Е. С. Кубрякова.

Посочват се и проблемни въпроси, свързани с липсата на терминологична яснота, изтъква се сложността на словообразователната система, определяща се от: 1) тясната връзка с другите равнища на езика – фонология, морфонология, морфология, синтаксис и граматиката като цяло; 2) голямата подвижност на системата и невъзможното прокаране на рязка граница между потенциалните ѝ възможности и фактичката реализация, между словообразуването и словоизменението; 3) трудностите при разграничаването на словообразователните процеси в синхронен и диахронен аспект; 4) разнообразието на единиците (от най-малката словообразователна морфема – *афикса* до *словообразователна категория* и други обединения на производни думи), както и на големия брой понятия, нужни за адекватното теоретично описание на системата; 5) разнообразието и комуникативната значимост на самите функции на словообразуването (виж по-подробно Е. С. Кубрякова 1997: 23).

В ретроспективен план се проследяват основните етапи при формирането на теорията на словообразуването, свързани с доминиращите в определени периоди подходи.

При *морфологичния подход* създаването на *деривата* се разглежда във връзка със съчетаването на морфемите, като за минимална словообразователна единица се приема *морфемата*. В този период словообразователните явления са били разглеждани през призмата на морфологията и на практика не се отличавали съществено от нея².

Структурно-семантичният подход поставя въпроса за съотношението между формалната структура и семантиката на производната дума, а в по-тесен смисъл – за съотношението между морфологичния и словообразователния анализ. В същото време в словообразователния анализ се въвежда понятието *мотивираност* на производната

¹ Е. С. Кубрякова ЛЭС: 1990.

² Е. С. Кубрякова ЛЭС: 1990.

дума и противопоставянето между източника на мотивация (*мотивиращата основа*) и *мотивираните единици*. В обхвата на това направление са осъществени и първите опити да се дефинира *словообразователното значение* и да се обясни неговата природа³.

При *ономасиологичния подход* словообразуването се разглежда от гледна точка на теорията на номинацията и реализирането на номинативната дейност на говорещия. Основоположници на този подход са полски и чешки лингвисти, като едни от най-значимите са трудовете на М. Докулил⁴.

Функционално-семантичният подход синтезира постиженията на динамичния и ономасиологичния подход и поставя на преден план проблемите, свързани със семантиката, функционирането и създаването на производни и сложни думи в речта и в текста⁵.

В отделен раздел на втора глава се разглеждат системните отношения в деривацията (словообразуването), като се въвеждат основните деривационни (словообразователни) единици: *словообразователна категория, словообразователен тип, словообразователен модел, словообразователно значение, словообразователно гнездо, словообразователна двойка, словообразователна парадигма*. За основната и главна нейна единица се приема *мотивираната дума*⁶.

Едно от основните понятия в теорията на деривацията е ***словообразователната категория***. Интересът към проблемите на езиковата категоризация и преди всичко към *словообразователната категория* е свързан с когнитивно-дискурсивната насоченост на лингвистиката от края на ХХ и началото на ХХІ век. Словообразователната категория е комплексна единица на деривационната система, която се характеризира с единство на словообразователното значение при използването на различни изразителни средства (Земска 1992: 25). Наред с граматическата категория тя формулира основните координати на разделянето на света, като образува специфичните ментални пространства на лексикона (Кубрякова 2006: 3 – 13).

Някои автори обособяват и „категории над категориите“ – суперкатегории, обединяващи няколко словообразователни категории⁷.

Словообразователният тип е по-малка единица, която се обособява в рамките на словообразователната категория. Типът представлява формално-семантична схема за

---

³ Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там.

⁶ Не всички автори приемат *мотивираната дума* за основна единица в словообразователната система. Например Н. А. Янко-Триницка посочва, че елементарната (основната) единица на словообразователната система е *словообразователният образец (словообразователният модел – бел. моя)* – това е структурната схема на производните думи, като се посочват афиксите, семантиката на базовата основа в тази степен на обобщение или конкретизация, в която тя се отразява върху словообразователното значение на производната дума. (Н. А. Янко-Триницкая 1976: 45). Тя предлага класификационни критерии и въвежда понятието „*модел на вътрешното устройство на образца*“, с което означава структурната схема, фиксираща обединяването на базовата (мотивиращата) основа или формите на базовата дума с определен вид дериватор при наличието или липсата на система от флексии. (виж по-подробно Н. А. Янко-Триницкая 1976: 47 – 54).

⁷ (виж по-подробно Улукханов 1975: 27 – 28 и Земска 1992: 26).

изграждането на редица мотивирани думи, характеризиращи се със следните аспекти: 1) еднакъв структурен (формален) показател, отличаващ всички тези думи от мотивиращите; 2) принадлежност към една и съща част на речта; 3) еднакви семантични отношения на мотивираната дума към мотивиращата (това семантично отношение) и представлява словообразователното значение на думите от дадения тип. (В. В. Лопатин 1969: 4).

Друга основна структурна единица на словообразователната система е *словообразователният модел*. Той представлява морфологически и лексико-семантически мотивирана схема, по която могат да бъдат образувани конструкции с еднаква структура и отразява двойствената природа на езиковия знак, като включва *означаващо* (план на изразяване) и *означаемо* (план на съдържание). Словообразователният модел е конкретната реализация на словообразователния тип. Съществена особеност на словообразователните модели е тяхната *продуктивност / непродуктивност*.

Базова деривационна единица е и *словообразователният формант*. С понятието *формант* в дериватологията са свързва представата за най-малкото във формално и семантично отношение словообразователно средство от тези, по които дадената мотивирана дума се отличава от мотивиращите. (Грамматика 80: 134). При по-широко тълкуване на този термин с него се означават всички елементи, всички явления, отличаващи мотивираната дума от мотивиращата (морфи, разположение на елементите в състава на думата, морфонологичните явления). По пътя на генерализацията на значението на форманта се създават словообразователни модели от различно равнище на обобщение. Ролята на формант и в съвременния български език, и в съвременния турски изпълняват преди всичко словообразователните морфеми (афикси).

Словообразователното значение е формално изразено специфично значение, заемащо междинно положение между лексикалното и граматичното. Този тип значение се открива в цяла серия мотивирани думи с един и същ формант, например: бълг.: *водач, бегач, готвач, сортировач* и др.; тур.: *kaz-ıcı* (копач; археолог), *yaз-ıcı* (писател, автор), *yık-ıcı* (рушител), *sat-ıcı* (продавач), *al-ıcı* (купувач, клиент) и т.н. Само производните думи притежават тази разновидност на значението. То се изразява с помощта на *словообразователния формант (афикс)* и се установява посредством съпоставянето на производната и произвеждащата дума.

Сред *словообразователните значения* се обособяват както по-общи, транспозиционни значения, свързани с придобиването от образуващата дума значение на тази част на речта, в която тя се транспонира, например: предметност при транспозицията в класа на съществителните (бълг.: *бягам : бягане; играя : играене, ходя : ходене* и др.; тур.: *bakmak* (гледам) : *bakma* (гледане), *dinlemek* (слушам, прослушвам) : *dinleme* (слушане, прослушване), *yürüme* (вървя) : *yürüme* (вървене); процесуалност при транспозицията в класа на глаголите (бълг.: *млад : младея, стар : старея, хубав : хубавей* и др.; тур.: *çirkin* (грозен, неприятен) : *çirkinleşmek* (погрознявам), *güzel* (хубав) : *güzelleşmek* (хубавей, разхубавявам се), *şişman* (дебел, пълен) : *şişmanlamak* (надебелявам, напълнявам, дебелея); признак при транспозицията в класа на прилагателните (бълг.: *вчера : вчерашен, гора : горски, желязо : железен, камък : каменен* и др.; тур.: *su* (вода) : *su-lu* (воден, воднист), *korku* (страх) : *korku-lu* (страшен,

страховит), *toz* (прах) : *toz-lu* (прашен), така и по-конкретни – модификационни значения.

Комплексна единица на словообразователната система е **словообразователното гнездо**. То е подредена съвкупност от всички енокоренни деривати, свързани с отношения на непосредствена или опосредствана производност с една непроизводна (базова) дума. То е най-голямата съвкупност от намиращи се в деривационни отношения производни енокоренни думи, в основата на която е непроизводна (немотивирана) дума, която се нарича *врѣх* на словообразователното гнездо и изразява общата семантика.

В синтагматичен план словообразователното гнездо е съвкупност от словообразователни редици, а в парадигматичен план – съвкупност от словообразователни парадигми⁸.

Най-простата комплексна единица на словообразователната система е **словообразователна двойка**. Тя е съчетание от две единици (мотивираща и мотивирана дума), намиращи се в отношения на словообразователна мотивираност и свързани с еднакъв начин на словообразуване: бълг.: *слушам* : *слушател*, *чета* : *читател*; тур.: *kořtak* (бягам) : *kořиси* (бегач), *уїкатак* (мия) : *уїкауїси* (мияч).

По-сложна в сравнение със словообразователната двойка комплексна единица в системата на синхронното словообразуване е **словообразователната редица**. Тя е поредица от енокоренни думи, свързани с отношения на мотивираност, при която всяка предходна дума мотивира следващата, т.е. всяка следваща дума е производна от предходната и представлява поредната степен на мотивираност. Например: бълг.: *баница* : *баничар* (I степен) : *баничарка* (II степен); *баница* : *баничар* (I степен) : *баничарница* (II степен); *пиша* : *писар* (I степен) : *писарка* (II степен) : *писарство* (III степен); *тиква* : *тиквен* (I степен) : *тиквеник* (II степен); тур.: *akıl* (ум, разум) : *akıl-sız* [безумен, безумец (I степен)] : *akıl-sız-lik* [безумие, безразсъдство (II степен)], *göz* (око) : *göz-lük* [очила (I степен)] : *göz-lük-çü* [оптик, очилар (II степен)] : *göz-lük-çü-lük* [оптика, очиларство (III степен)] и др.

Словообразователната редица може да се състои от две или повече енокоренни думи. Има такива редици, които формално са равни на словообразователната двойка, състояща се от изходната дума и една производна, например: бълг.: *балет* : *балетен*, *маслина* : *маслинен*, *явор* : *яворов* и др.; тур.: *abes* (ар. безсмислен, алогичен; ненужен) : *abes-lik* (безсмислица, абсурд, нонсенс), *fısto* (ум. панделка, дантела, дантелен плат) : *fısto-lu* (с панделка, с дантела), *pezle* (ар. хрема) : *pezle-li* (хремав) и др. Такава словообразователна редица се нарича *бинарна*, а в тези, в които броят на компонентите е от три до 6 – 7, са *полиарни*. Например: бълг.: *вода* : *воден* : *воденица* : *воденичар* : *воденичарски*; тур.: *řeker* (пер. захар) : *řeker-çi* (сладкар) : *řeker-ci-lik* (сладкарство) : *řeker-ci-lik-te* (в сладкарството) : *řeker-ci-lik-ten* (от сладкарството) и др.

За означаването на съвкупността от енокоренни производни думи от една и съща степен от една базова дума (мотивираща основа), свързани с отношения на словообразователна производност, се използва терминът **словообразователна**

⁸ Виж Т. В. Жеребило 2011: 91; Е. С. Рябцева 2014: 120.

парадигма. Структурата ѝ не е йерархична, тъй като всички нейни членове са равноправни. Те са равномотивирани и се намират в отношения на съвместна производност (*кодеривация*). В едно словообразователно гнездо може да има няколко словообразователни парадигми. Например: бълг.: *здрав* : *здравата*, *здрав* : *здрaво*, *здрав* : *здравина*, *здрав*: *здравеняк* : *здравенячка*; *здрав* : *здрaве* : *здравен*, *здрaве* : *здравей*, *здрaве* : *здрависвам*; тур.: *kara* (черен, черно) : *kara-la-ma* (драскане, шарене, надраскване; черноваю *прен.* очерняне, клеветене), *kara* : *kara-la-mak* (драскам, шаря, надрасквам; *прен.* очерням, клеветя), *kara* : *kara-la-n-mak* (бивам нашарен, надраскан), *kara* : *kara-la-t-mak* (карам да надраска, да нашари), *kara* : *kara-li* (надраскан, нашарен, зачернен), *kara*: *kara-mak* (*ппреч.* презирам; драскам; *прен.* клеветя, очерням), *kara* : *kara-n-lik* (тъмнина, тъмнота), *kara* : *kara-m-sar* (черноглед, песимистичен), *kara* : *kara-m-sar-laş-mak* (ставам черноглед, песимистичен), *kara* : *kara-m-sar-laş-tır-mak* (превръщам в песимист, настройвам в черногледство), *kara* : *kara-m-sar-lik* (черногледство, песимизъм) и др.

5. Преглед на Трета глава

В трета глава се представят основните езиковедски изследвания (граматики, учебници, монографии) при изучаването на процесите на деривация на производните лексеми, което има за цел да разкрие мястото на словообразуването в лингвистичната традиция на двата езика. Оформя се наблюдението, че в двете езиковедски традиции се наблюдават принципни методически различия при изследването на основните аспекти на словообразователната система.

Отделен раздел е посветен на въпросите на словообразуването в специализираната тюркологична и туркологична лингвистична литература. Проблемите на тюркското и турското словообразуване са обект на изследване в трудовете на Г. И. Рамстедт (Рамстедт: 1957), Н. А. Баскаков (Баскаков: 1957, 1979, 1986, 2007), А. Н. Кононов (Кононов: 1941, 1956), Н. К. Дмитриев (Дмитриев: 1960), Е. Севортыан (Севортыан: 1966), М. А. Хабичев (Хабичев: 1989), Ф. А. Ганиев (Ганиев: 1974, 1976, 1982, 1995) и др. Базово изследване в областта на старотюркското словообразуване е и фундаменталният труд на немския учен, получил своето образование в Истанбул, М. Ердал *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon* (Erdal: 1991).

По отношение на специализираните туркологични изследвания се подчертава, че развитието на турската лингвистична мисъл е резултат от тенденции със социално-политически и културноисторически характер, като най-значимите от тях са: влиянието в различните периоди на арабския и персийския език върху османския турски; отражението на реформисткия период (Tanzimat) и младотурската революция – годините на засилено европейско културно влияние; реформите от републиканския период след 1923 г., сред които въвеждането и адаптирането на латинската азбука на мястото на арабската (1928 г.), създаването през 1932 г. на Турския езиков институт (Türk Dil Kurumu), чиято дейност е свързана с интензивно езиково строителство, в това число и със създаването на нова турска лексика и терминология от домашен произход за сметка на чуждите заемки. Утвърдилата се пуристична тенденция много често възпрепятства навлизането и използването на

терминологията, която представя гръцко-римската (средиземноморската) традиция, наложила се в страните от Западна Европа и разпространили се по-късно и в славянския свят.

В туркологичната лингвистична традиция словообразуването се разглежда в граматиките на турския език, по-специално в разделите, посветени на морфологията. Словообразователните процеси са представени като цяло традиционно, при което словообразователните форманти се разделят по признака на лексико-граматична принадлежност на произвеждащите и производните именни или глаголни основи и се описват в четири групи в азбучен ред. В най-голяма степен е изследвана афиксалната деривация, като обикновено наблюдението се осъществява на равнището на една степен на мотивация.

Важно място в езиковедските изследвания заемат граматиките на турския език на отделните автори, сред които са трудовете на Д. Емре (Emre: 1945), Т. Генджан (Gencan: 1966), Т. Бангуоглу (Banguoğlu: 1974, 1990), М. Ергин (Ergin: 1990), Х. Едискун (Ediskun: 1999), З. Коркмаз (Korkmaz: 2009) и др. Някои от по-важните специализирани изследвания, които имат отношение към поставената проблематика, са: *Начини за образуване на нови думи в турския език / Türkçede Kelime Yapma Yolları* на Б. Аталай (Atalay: 1946); *Афиксите в турския език / Türkçenin Ekleri* на Веджихе Хатипоглу (Hatiboğlu: 1974); *Корените в турския език / Türkiye Türkçesinde Kökler* на Кямиле Имер (İmer: 1976) и др.

От направения кратък исторически преглед на специализираните изследвания в турската лингвистична наука се налага изводът, че словообразуването като самостоятелна научна област не е получило необходимото внимание. Подчертава се виждането, че изучаването на въпросите на словообразуването в рамките на морфологията не може да разкрие всеобхватно всички начини за образуване на нови думи, тъй като при деривационните процеси се размиват границите между лексикологията, синтаксиса и морфологията. Липсата на задълбочено изследване на теоретичните аспекти на морфемиката и деривацията, слабо разработеният дескриптивен апарат, както и на начините и средствата за образуване на производни думи актуализират и мотивират усилията в посока обособяване на словообразуването като самостоятелна лингвистична дисциплина.

По отношение на хронологичния преглед на специализираните българистични изследвания, посветени на въпросите на словообразуването, се посочва, че периодът след Освобождението се характеризира с възход на българската наука, имащ пряка връзка с новооснованото през 1888 година Висше училище. Изтъква се значимата роля в развитието на българската лингвистична мисъл на изтъкнати езиковеди, като Ал. Теодоров-Балан, Б. Цонев, Л. Милетич, Ив. Шишманов и др., които всъщност са и първите ни университетски преподаватели. Сред авторите и техните трудове, в които се изследват отделни аспекти на словообразуването, са П. Калканджиев „*Кратка българска граматика*“ (Калканджиев 1936: 170 – 238), Стефан Младенов и Стефан Попвасилев „*Граматика на българския език*“ (Младенов, Попвасилев: 1939), Н. Костов „*Българска граматика*“ (Костов 1939: 71 – 122) и др.

Подчертава се фактът, че през последните десетилетия на ХХ век се разработват всички направления – фонетика, морфология, синтаксис, лексикология, стилистика, диалектология, история на езика, лексикография.

Освен общите граматика в лингвистичния преглед са включени и изследвания с по-специфична деривационна насоченост. Сред тях са монографията на Ст. Стоянов „Словообразуването в българския език. I. Имена“, което е и първото цялостно изследване в областта на българското словообразуване (Стоянов: 1977). С приносен характер при изучаването на деривационната проблематика са монографичните изследвания на Вл. Мурдаров „Съвременни словообразователни процеси. Очерк върху българското словообразуване“ (Мурдаров: 1983), В. Радева „Българското словообразуване“ (Радева: 1987), „Словообразуването в българския книжовен език“ (Радева: 1991), „В света на думите. Структура и значение на производната дума“ (Радева: 2007), „Българска лексикология и лексикография“ (Радева: 2017), Цв. Аврамова „Словообразователните тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век“ (Аврамова: 2003), както и „Грамматика българского языка“ на Ю. С. Маслов, който посвещава отделен раздел на проблемите на деривацията в българския език (Маслов: 1981).

В българската езиковедска традиция се наблюдава общо влияние на идеите на чешкия лингвист Милош Докулил (Miloš Dokulil) (Докулил: 1962). Наред с това се очертава и друга обща тенденция, а именно – влиянието на трудовете на редица руски учени, например: Ст. Стоянов (Стоянов: 1977), В. Радева (Радева: 1987, Радева 1991; Радева 2007), В. Мурдаров (Мурдаров: 1983), Т. Бояджиев (СБЕ: 1998), М. Тетовска-Троева (Тетовска-Троева: 1992, 1999), Ю. Балтова (Балтова: 1988), Цв. Аврамова (Аврамова: 2003) при осмислянето на основната единица на словообразователното равнище (ГСБКЕ: 1983).

6. Преглед на Четвърта и Пета глава

В четвърта и пета глава на дисертационния труд е представена експерименталната част на изследването, основно място в която заема класификацията на мотивираните съществителни, означаващи лица.

В четвърта глава целевите деривати са систематизирани и класифицирани по словообразователни типове и модели, диференцирани в две основни тематични групи: 1) деривати, назоваващи лица, с оглед на чертите на характера; 2) деривати, назоваващи лица, с оглед на извършваните дейности.

Като класификационен критерий се приема и прилага принадлежността на мотивиращата основа към определен лексико-граматичен клас. В отделни раздели са систематизирани дериватите, мотивирани от: 1) глаголи; 2) съществителни имена; 3) причастия; 4) прилагателни имена; 5) числителни имена; 6) наречия.

Отсубстантивните деривати представляват най-многобройната група и при класифицирането им по типове и модели се обособяват следните допълнителни тематични групи:

1. Названия за лица с оглед на външността, чертите на характера, интелектуалните (и спортни) дейности, философските и религиозните възгледи, произход – етническа принадлежност, място на раждане, семейни и роднински отношения.

2. Названия за лица с оглед на тяхното участие в различните видове селскостопански дейности (отглеждане и преработване на селскостопанска продукция).

3. Названия за лица с оглед на тяхното участие в изработването на различните видове предмети за домашни нужди и за продан (предмети от домашния бит и духовните потребности на човек – облекло; прибори за хранене и приготвяне на храна; музикални инструменти; превозни средства).

4. Названия за лица с оглед на упражняваната производствена дейност (добиване и обработване на материали; строителство).

5. Названия за лица с оглед на упражняваната от тях за търговски цели професионална дейност (търговия с нехранителни стоки, търговия със селскостопанска продукция, обслужване на производствени обекти и на обекти за хранене, както и на превозни средства).

6. Названия за лица с оглед на упражняваните функции и дейности в определени сфери в обществения живот (държавна администрация, военно дело, обекти от общодържавно значение).

В рамките на тези тематични групи се обособяват и подгрупите:

- Външност на човек. При описанието се включват характерните особености на даден човек, а именно главата, фигурата на тялото, жестовете, дрехите, с които се облича.
- Черти на характера. Чертите на характера се определят според психолозите като *положителни* или *отрицателни* в зависимост от отношението към околните, към самия себе си, към материалните ценности и към труда.
- Любими дейности и занимания.
- Любими храни.
- Статут в семейството и обществото.
- Интелектуални дейности. Те имат идеален характер, резултатът е продукт, който се изразява в обективна форма в зависимост от характера на произведението (изкуство – изобразително изкуство, музика, театър, кино; художествена литература; медии; издателска дейност).

В опит да онагледим предложената в дисертацията класификация ще представим словообразователните модели, чрез които се реализира словообразователният тип **„Лице, което е последовател, привърженик, представител на определено политическо и държавно устройство, страна или народ, назовани в основата на мотивиращото съществително име”**. В рамките на този тип суфиксалните деривати – названия на лица, са систематизирани с оглед на философските и политическите възгледи, които от своя страна се определят от мирогледа, представляващ система от обобщени възгледи за света и обществото, за мястото на човека в него, за отношението му към този свят. Именно върху тях се основават убежденията, чувствата и идеалите, определящи жизнената позиция на човека, принципите на неговото поведение и ценностни ориентации.

[ТУР.]:

Деривационен модел № 1: US.sub + Form.suf: **-Cİ:** *anamacı* (капиталист, притежаващ капитал) < *anama* (капитал); *anayasacı* (привърженик на конституционализма, конституционалист) < *anayasa* (конституция); *baticı* (симпатизант, привърженик на Запада) < *Bati* (Западът) [Синоними: *baticı* = *garpcı* = *batılı* = *garpli*]; *dalancı* (принадлежащ към лоби, лобист) < *dalan* (лоби); *firkacı* (партиец) < *firka* (ap. ост. политическа партия) [Синоними: *firkacı* = *partici*]; *kurtarımcı* (привърженик на предентизма, предентист) < *kurtarım* (спасение) [Синоними: *kurtarımcı* = *irredantist*, фр.]; *kralcı* (монархист) < *kral* (бълг. крал); *politikacı* (политик) < *politika* (um. политика) [Синоними: *politikacı* = *siyasetçi*].

Деривационен модел № 2: US.sub + Form.suf: **-Cİ:** *bölgeci* (представител на район, регионалист) < *bölge* (район, зона, област); *devrimci* (реформатор) < *devrim* (реформа) [Синоними: *devrimci* = *inkılâpçı*]; *devrimci* (деец, участник в революционно движение, революционер) < *devrim* (революция) [Синоними: *devrimci* = *ihtilâlcı* = *inkılâpçı*]; *doktrinci* (сляпо следващ определена доктрина, доктринер) < *doktrin* (фр. доктрина); *ihtilâlcı* (революционер) < *ihtilâl* (ap. революция) [Синоними: *ihtilâlcı* = *devrimci* = *inkılâpçı*]; *merkezci* (центрист, централист) < *merkez* (ap. център) [Синоними: *merkezci* = *merkeziyetçi*]. *partici* (партиец, партиен член) < *parti* (фр. партия) [Синоними: *partici* = *firkacı*]; *partici* (привържени на определена партия, симпатизант) < *parti* (фр. партия) [Синоними: *partici* = *firkacı*]; *partici* (лице, което използва политическата си власт за облага на привържениците си) < *parti* (фр. партия).

Деривационен модел № 3: US.sub + Form.suf: **-CU:** *doğucu* (привърженик на източната култура и цивилизация) < *Doğu* (Изтокът, страните от Изтока) [Синоними: *doğucu* = *şarkçı* = *doğulu* = *şarklı*].

Деривационен модел № 4: US.sub + Form.suf: **-CÜ:** *köycü* (подръжник на селото; човек, който се грижи за благото и просперитета на селото) < *köy* (неп. село).

Деривационен модел № 5: US.sub + Form.suf: **-Cİ:** *garpcı* (подръжник на прозападната политика, привърженик на Запада) < *Garp* (собств. ap. ост. Западът) [Синоними: *garpcı* = *baticı* = *batılı* = *garpli*]; *halkçı* (народняк, привърженик на демокрацията, демократ) < *halk* (нация, народ); *inkılâpçı* (реформатор) < *inkılâp* (ap. ост. реформа, промяна) [Синоними: *inkılâpçı* = *devrimci*]; *inkılâpçı* (революционер) < *inkılâp* (ap. революция) [Синоними: *inkılâpçı* = *devrimci* = *ihtilâlcı*]; *ittihatçı* (симпатизант на Комитет за единство и прогрес) < *İttihat ve Terakki Cemiyeti* (Комитет за единство и прогрес – политическа партия в Османската империя, съществувала от 1889 г. до 1918 г. < *ittihat* (ap. ост. единение, обединение); *şarkçı* (привърженик на източната култура и цивилизация) < *Şark* (собств. ap. ост. Изтокът, страните от Изтока) [Синоними: *şarkçı* = *doğucu* = *doğulu* = *şarklı*]; *tanzimatçı* (привърженик на Реформацията, реформатор) < *Tanzimat* (собств. ap. ост. Танзимат, Реформация – период на въвеждане на реформи в Османската империя след 1839 г.).

Деривационен модел № 6: US.sub + Form.suf: **-Cİ:** *cumhuriyetçi* (привърженик на републиката, републиканец) < *cumhuriyet* (ap. република); *devletçi* (представител / привърженик на етатизма, на правовата държава, етатист) < *devlet* (ap. държава); *hizipçi* (член на фракция, фракционер, отцепник) < *hizip* (ap. крило, фракция, клика) [Синоними: *hizipçi* = *klikçi*]; *kavmiyetçi* (привърженик на народността, на народностните черти и особености; народняк) < *kavmiyet* (ap. ост. народностни черти и особености,

народност, етничност); *klikçi* (член на фракция, фракционер, отцепник) < *klik* (*фр.* клика, котерия) [Синоними: *klikçi* = *hizipçi*]; *temleketçi* (патриот, родолюбец) < *temleket* (*ар.* страна, земя; родно място, роден край); *merkeziyetçi* (централист, центрист) < *merkeziyet* (*ар.* централизъм) [Синоними: *merkeziyetçi* = *merkezci*]; *milliyetçi* (националист) < *milliyet* (националност, народност, национална принадлежност) [Синоними: *milliyetçi* = *ulusalci* = *ulusçu*]; *siyasetçi* (политик) < *siyaset* (*ар.* политика) [Синоними: *siyasetçi* = *politikaci*].

Деривационен модел № 7: US.sub + Form.suf: **-ÇU:** *ulusçu* (националист) < *ulus* (*монг.* < *тюрк.* нация, народ) [Синоними: *ulusçu* = *ulusalci* = *milliyetçi*].

Деривационен модел № 8: US.sub + Form.suf: **-DAŞ:** *duygudaş* (симпатизант, съмишленик, единомишленик) < *duygu* (чувство, емоция); *duşündaş* (съидейник, съмишленик) < *düşün* (мисъл, идея).

Деривационен модел № 9: US.sub + Form.suf: **-DEŞ:** *duşündeş* (съидейник, съмишленик) < *düşün* (мисъл, идея).

Деривационен модел № 10: US.sub + Form.suf: **-LI:** *batılı* (привърженик / последовател на обичаите на Запада) < *Batı* (Западът) [Синоними: *batılı* = *garplı* = *baticı* = *garpçı*]; *garplı* (привърженик/последовател на обичаите на Запада) < *Garp* (*собств. ар. ост.* Западът) [Синоними: *garplı* = *batılı* = *baticı* = *garpçı*]; *şarklı* (привърженик на източната култура и цивилизация) < *Şark* (*собств. ар. ост.* Изтокът, страните от Изтока) [Синоними: *şarklı* = *doğulu* = *şarkçı* = *doğucu*].

Деривационен модел № 11: US.sub + Form.suf: **-Lİ:** *partili* (съпартиец, партиен другар) < *parti* (*фр.* партия).

Деривационен модел № 12: US.sub + Form.suf: **-LU:** *doğulu* (човек, възприел културат на Изтока) < *Doğu* (*собств. Изток, страните от Изтока*) [Синоними: *doğulu* = *şarklı* = *doğucu* = *şarkçı*].

[БЪЛГ.]:

Деривационен модел № 1: US.sub + Form.suf: **-АН:** *политикан* < *политика*.

Деривационен модел № 2: US.sub + Form.suf: **-АНЕЦ:** *републиканец* < *република*.

Деривационен модел № 3: US.sub + Form.suf: **-АНИН:** *горянин* < *гора*.

Деривационен модел № 4: US.sub + Form.suf: **-АР:** *звенар* < „Звено“ (политически кръг); *шумкар* < *шума* (гора).

Деривационен модел № 5: US.sub + Form.suf: **-АШ:** *дружбаши* < *дружба* (земеделска дружба).

Деривационен модел № 6: US.sub + Form.suf: **-ИН:** *звенарин* < *звенар* < „Звено“ (политически кръг); *шумкарин* < *шумкар* < *шума* (гора).

Деривационен модел № 7: US. sub + Form.suf: **-ИСТ:** *автономист* < *автономия*; *империалист* < *империя*; *капиталист* < *капитализъм*; *колониалист* < *колония*; *монополист* < *монопол*.

Дериват от втора степен: *националист* < *национален* < *нация*.

Деривационен модел № 8: US.sub + Form.suf: **-МАН:** *гъркоман* < *Гърция*; *сърбоман* < *Сърбия*.

Деривационен модел № 9: US.sub + Form.suf: **-НИК:** *народник* < *народ* (народничество).

Обръща се внимание, че производните съществителни, образувани с форманта **-ИИ** в българския език, може да се определят и като деривати от II степен, тъй като е налице двойна мотивация.

В пета глава се изследва семантиката на формантите, които участват в акта на деривация на целевите единици. Посвещаването на специална глава на този аспект е мотивирано от значимостта на словообразователното значение при класифицирането на дериватите по типове и модели, което от своя страна се определя преди всичко от семантиката на деривационните форманти. Подчертава се, че важноста, както и трудностите при изследването на семиотичните аспекти на деривационните процеси произтичат и от дискуссионния характер на редица въпроси в теорията на функционалната дериватология, свързани с дефинирането и описанието на деривационното значение като специфичен феномен, както и на конкретните деривационни значения.

Изследването на семантиката на производните думи дава възможност да се установи характерът на основните типове значения, участващи в образуването на семантиката на производните думи – значенията на мотивиращите основи и значенията на словообразователните форманти.

Значенията на дериватите – названия на лица в турския и българския език, се формират като сбор от значенията на мотивиращата основа и суфикса. Проучването на изследвания материал показва, че полисемията на производните думи се дължи на полисемията на мотивиращите основи и семантиката на формантите. По отношение на ролята на формантите се установява, че полисемията на производните думи се формира не поради тяхната системна полисемия, а в резултат на актуализирането на едно системно значение на суфикса.

С помощта на словообразователните процеси се образуват вторични, производни номинативни единици, които се характеризират не само с промяна в значението, мярката на експлицитност и начина на представяне на значението, но и с актуализация на прагматични компоненти, често поради реинтерпретация на значението на изходната основа. Словообразователният режим е съпроводен с използването на образна фразеология, метафорично сравнение, словосъчетание, поредица от определения и използване на широк контекст.

Анализът на деривационната семантика на производните думи ни позволява да характеризираме класове словообразователни единици със семантично значение (словообразователни гнезда, вериги, модели, типове).

При деривационния анализ се взема предвид принадлежността им към частите на речта и се идентифицират следните деривационно-граматични пространства на *съществителните, глаголите, прилагателните*.

С илюстративен характер са представените по-долу деривационни значения, изграждащи семантичния обем само на два полисемантични форманта (турският формант **[-СИ]** и българският **[-ЕЦ]**), подбрани с оглед на тяхната продуктивност. Поради ограничения обем на автореферата са обособени деривационните значения, без да се онагледяват чрез мотивираните лексеми, както е в дисертационния текст.

Формант [-CI]:

- Мотивирани от глаголи⁹

1. Лице, притежаващо отрицателни черти на характера, чието поведение се определя от дейността, назована в семантиката на основата на мотивиращия глагол.

2. Лице, притежаващо положителни черти на характера, чието поведение се определя от дейността, назована в семантиката на основата на мотивиращия глагол.

3. Лице, професионалните занимания на което са свързани с дейността, назована в основата на мотивиращия глагол.

4. Лице, което извършва дейност, назована в основата на мотивиращия глагол.

5. Лице, статутът на което се определя от дейността, назована в основата на мотивиращия глагол.

- Мотивирани от съществителни имена

1. Лице, външният вид на което се свързва с част от тялото, назована в основата на мотивиращото съществително име.

2. Лице, временната или постоянна психологическа и личностна характеристика на което се определя от фактор, назован в основата на мотивиращото съществително име.

3. Лице, чието поведение и отрицателни черти на характера се свързват с предмет или дейност, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

4. Лице, чието поведение и положителни черти на характера се свързват с предмет или дейност, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

5. Лице, любимото занимание на което е назовано в основата на мотивиращото съществително име.

6. Лице, което е любител и употребява продукт, назован в основата на мотивиращото съществително име.

7. Лице, статутът на което се определя от дейности, постижения, предмети, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

8. Лице, основните занимания на което са в областта на науката, техниката и просветата.

9. Лице, основните занимания на което са в областта на културата (музика, изобразително изкуство, театър, кино, медии, цирк).

10. Лице, професионалните и любителските занимания на което са свързани със спорта, назован в основата на мотивиращото съществително име.

11. Лице, което е последовател, привърженик, представител на определено политическо и държавно устройство, страна или народ, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

---

⁹ Според класификациите на афиксите в специализираните турски изследвания формантът **-CI** не се свързва с глаголни основи. В резултат на прилагания комплексен словообразователен анализ се установява, че в рамките на словообразователните редици се обособяват деривати от втора и трета степен, мотивирани от сложните (съставни) глаголи в турския език, които най-често са съчетание от именна част и спомагателен глагол. Подобни случаи се тълкуват като проява на двойна (паралелна) мотивация, т.е. дериватът е произведен от именната част, която се съдържа във формалната му структура, но и от съставния глагол, имащ роля в семантичната мотивация.

12. Лице, което е привърженик и последовател на философско течение, назовано в основата на мотивиращото съществително име.

13. Лице, което изповядва и е последовател на религиозни течения, някои от които са породени от идеите на видна личност, името на която е в основата на мотивацията.

14. Лице, чиято дейност е свързана с организирането или участието в религиозни практики, характерни за съответното вероизповедание.

15. Лице, произходът на което се свързва с населеното място, местността, страната или континента, назовани в основата на мотивиращото съществително име:

16. Лице, което се грижи за земеделски площи, в които се отглеждат плодове или зеленчуци, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

17. Лице, което отглежда зърнени култури, бобови (фъстък), цветя, зеленчуци, плодови зеленчуци (тиква) и овощни дървета, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

18. Лице, което отглежда животни и птици, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

19. Лице, което произвежда (приготвя) хранителни продукти, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

20. Лице, чиято дейност е свързана с изработване или грижи за предмети от домашния бит, от духовната или материалната сфера, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

21. Лице, което изработва превозно средство, назовано в основата на мотивиращото съществително име.

22. Лице, което добива материал, назован в основата на мотивиращото съществително име.

23. Лице, което обработва или работи с материал, назован в основата на мотивиращото съществително име.

24. Лице, което извършва строителни дейности, като използва материали или съоръжения, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

25. Лице, което продава предмети на занаятчийската дейност или добити и обработени материали, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

26. Лице, основното занимание на което е търговия със селскостопанска продукция.

27. Лице, което продава продоволствени стоки (англ. food stuffs), включващи хранителни продукти (преработена продукция от месо, плодове и зеленчуци или от растителен произход, която може да се консумира и в суров вид), безалкохолни и алкохолни напитки, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

28. Лице, което е собственик / съдържател на обект, назован в основата на мотивиращото съществително име.

29. Лице, което обслужва обект, назован в основата на мотивиращото съществително име.

30. Лице, което управлява превозно средство или животни, преносва товари, назовани в основата на мотивиращото съществително, като при някои е с цел осъществяване на търговска дейност.

31. Лице, което поддържа и ремонтира уреди, машини, съоръжения, музикални инструменти, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

32. Лице, професионалните занимания на което са свързани със султанския двор и с държавната администрация.

33. Лице, професионалните занимания на което са свързани с военното дело

34. Лице, професионалните занимания на което са свързани с обслужването на обекти от общодържавно значение, както и на държавен монопол.

- Мотивирани от прилагателно име

1. Лице, което притежава или му се приписвани отрицателни черти на характера, назовани в основата на мотивиращото прилагателно име.

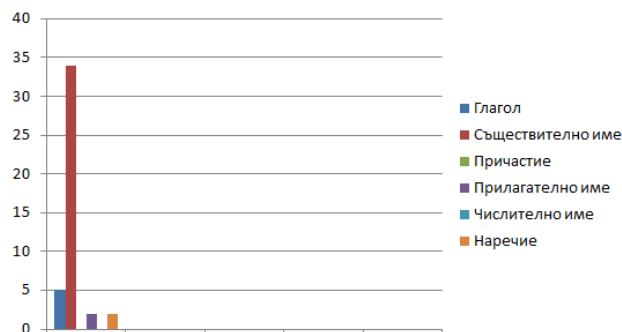
2. Лице, притежаващо социално положение (социален статус) или убеждения, назовани в основата на мотивиращото прилагателно име.

- Мотивирани от наречие

1. Лице, което в своето поведение прибегва до начин, назован в основата на мотивиращото наречие.

2. Лице, професионалната дейност на което е назована в основата на мотивиращото наречие.

Формант -СИ

Фиг. 1: Семантика на форманта -СИ според принадлежността на мотивиращата основа към определена част на речта

Формант [-ЕЦ]

- Мотивирани от съществителни имена

1. Лице, статутът на което се определя от дейности, постижения, предмети, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

2. Лице, основните занимания на което са в областта на културата (музика, изобразително изкуство, театър, кино, медии, цирк).

3. Лице, професионалните и любителските занимания на което са свързани със спорта, назован в основата на мотивиращото съществително дело.

4. Лице, което е последовател на научно, политическо или философско течение, породено от идеите на видна личност, името на която е в основата на мотивацията.

5. Лице, намиращо се в роднински, приятелски и семейни отношения с лица, назовани в основата на мотивиращото съществително.

6. Лице, произходът на което се свързва с населеното място, местността, страната или континента, назовани в основата на мотивиращото съществително име:

7. Лице, което се грижи за земеделски площи, в които се отглеждат плодове или зеленчуци, назовани в основата на мотивиращото съществително име.

8. Лице, което обработва или работи с материал, назован в основата на мотивиращото съществително име.

9. Лице, професионалните занимания на което са свързани с военното дело.

10. Лице, професионалните занимания на което са свързани с обслужването на обекти от общодържавно значение, както и на държавен монопол.

- Мотивирани от причастия

1. Лице, притежаващо черти на характера, назовани в основата на мотивиращото причастие.

- Мотивирани от прилагателни имена

1. Лице, което притежава или му са приписвани отрицателни черти на характера, назовани в основата на мотивиращото прилагателно име.

2. Лице, притежаващо положителни черти на характера, назовани в основата на мотивиращото прилагателно име.

3. Лице, притежаващо външни физически качества, назовани в основата на мотивиращото прилагателно име.

4. Лице, определяно с оглед на възрастта или появяването му в даден социум.

5. Лице, притежаващо социално положение (социален статус) или убеждения, назовани в основата на мотивиращото прилагателно име.

- Мотивирани от числителни имена

1. Лице, статутът или убежденията на което са определяни от позицията, назована в основата на мотивиращото числително име.

- Мотивирани от наречия

1. Лице, произходът на което се свързва със страни или селища, разположени в определена посока, с начин на предвижване, назовани в основата на мотивиращото наречие.

7. Преглед на Заключителната част

В заключение се обобщава, че в резултат от прилагането в настоящето изследване на системния подход при описанието на словообразователните процеси в номинативната деривация в турския език в съпоставка с български, като се отчитат и постиженията в областта на общото езикознание, както и типологичните особености на тюркското езикознание, е изградена концепцията за словообразуването като

лингвистична подсистема. Разработена е теоретичната база за системната организация на словообразуването в турския език и предложен модел за описанието и изучаването на деривационните процеси. Въз основа на анализа на аспектите на деривацията при съществителните имена, назоваващи лица в турския и българския език, могат да се обобщят следните основни изводи:

1. В резултат от прилагането на функционално-семантичния подход при анализа на словообразователните явления в двата съпоставяни езика се преодолява доминиращият формално-структурен принцип в турската лингвистика, оформящ формантоцентричния ѝ характер (при който афиксът е основна деривационна единица), при което за основна единица в деривационните системи и на двата езика се приема производната дума.

2. Афиксацията като част от морфологичното словообразуване е най-продуктивният начин за попълване на речниковия фонд с нови думи и в двата езика. Богатият деривационен потенциал на турския език е типологично мотивиран поради факта, че аглутинацията се реализира преди всичко чрез афиксални морфемни (по-точно суфиксални). Поради различната степен на активност на афиксите обаче голяма част от тях са слабопродуктивни и непродуктивни, лимитирайки продуктивните форманти до ограничен брой деривационни морфемни. Делът на активните деривационни форманти в българския език се характеризира с по-голямо разнообразие.

3. Чрез комплексното прилагане на принципите на морфемния и на словообразователния анализ детайлно се разкриват отношенията на производност, в резултат на формална и семантична мотивация. На равнището на деривационната редица се проявява синтагматичната връзка между производните думи, намиращи се в отношения на последователна словообразователна производимост и разкриващи стъпаловидния характер не само на българското, но и на турското словообразуване, в което традиционно наблюденията са на една степен на мотивация. Установява се, че и в турския, и в българския език най-фреквентни са дву- и трикомпонентните деривационни редици (по-рядко четири- и петкомпонентните). Деривационният анализ разкрива случаите на двойна (паралелна) деривация, описани и групирани в рамките на всеки деривационен модел. Важна роля при проявите на двойна деривация, най-вече семантична, имат специфичните за турския език *сложни (съставни) глаголи*, на които е отделено специално внимание.

4. Броят на деривационните модели, които се образуват в рамките на отделните деривационни типове, е по-голям в турския език в сравнение с българския. Този факт е резултат от наличието на голям брой аломорфи според законите на *асимиляцията на съгласните и хармонията на гласните*. Всеки деривационен модел практически представлява определена морфонологична разновидност в рамките на деривационния тип, което ни дава основание да обособим аломорфите в турския в отделни модели. Посочва се обобщеният им брой, като се уточнява, че не може да се прокара рязка граница между отделните деривационни типове заради съществуващата семантична дифузия.

5. Описват се формантите в двата езика, които служат за адаптиране (турцизиране или побългаряване) на чуждите заемки. Това са турските: *-CI, -Cİ, -CU*,

-CÜ, -ÇI, -Çİ, -ÇU, -ÇÜ, -İK, -UK, -LA, -LE, -LI, -Lİ, -LU, -LÜ, -LIK, -LİK, -LUK, -LÜK; и българския: *-ИИ*¹⁰. По отношение на формантите, служещи за турцизиране на чуждите елементи, се посочват и синонимните форманти с чужд произход.

6. Открояват се особените случаи, свързани преди всичко с типологичните особености на турския език, и водещи до по-различен резултат следствие от словообразователния анализ на езиковия материал. Напр. турските форманти *-AK, -EK, -Ç, -GAÇ, -GEÇ, -GAN, -GEN, -GUN, -GÜN, -KAN, -KEN, -KIN, -KÜN, -LI, -Lİ, -LU, -LÜ* традиционно се разглеждат при адективното словообразуване, но фактори, като липса на морфологична изменяемост на турските прилагателни при съчетаването им със съществителните (т.е. не притежават морфологични характеристики), конверсията, субстантивиранието, както и функционално-семантичното гравитиране на лексемите, означаващи лица, (особено изразяващите черти на характера и наклонности) към субстантивите, дават основание тези форманти да се разглеждат в обхвата на номиналната деривация. Специфичен момент е и липсата на последователност при отнасянето на целевите единици към определена част на речта в лексикографските източници. Подчертава се и определящата роля на превода.

Като особени случаи се описват образуваните производни с турските форманти *-AR, -ER, -IR, -UR, -ÜR, -MAZ, -MEZ*, тъй като първичната им функция е образуването на нелични глаголни форми, но служат за образуване на съществителни имена, при което се реализира вторичната им словообразователна функция. Въпреки смисловото сходство между някои словообразователни модели на прилагателни и на причастия от някои глаголни основи (напр. прил. *sönük* (*угасен*) – прич. *sönmüş* (*угаснал*), прил. *yıkık* (*срутен*) – прич. *yıkılmış* (*срутен*); прил. *yazılı* (*написан*) – прич. *yazılmış* (*написан*), прил. *götülü* (*погребан*) – *götülmüş* (*погребан*) и т.н.) неспрегаемите глаголни форми не са представени в разработката с изключение на някои описани случаи с показателен характер.

7. Подробно са описани всички деривационните типове и модели, които изграждат отделните деривационни категории.

8. По отношение на мотивиращите основи, принадлежащи към други части на речта (числителни, прилагателни имена, причастия и наречия), се установява, че обемът на дериватите и в двата съпоставяни езика е значително по-малък. В турския език се срещат малко на брой съществителни имена, мотивирани от прилагателни, единични са случаите на мотивираните от причастия, наречия и междуметия. Липсват деривати, производни от предлози, тъй като тази лексико-граматична група не присъства в турския език. Неин функционално-семантичен еквивалент са следлозите, от които са образувани единични производни, назоваващи лица. В българския език има ограничен брой съществителни имена за лица, мотивирани от местоимения и предлози. Липсват деривати, мотивирани от междуметия.

---

¹⁰ От тази функция на суфикса *-ИИ* произтича мнението, че не може да се говори само за неговата словообразователна функция – поради това М. Димитрова (Димитрова 1962: 194) го определя като „паразитен“.

9. Комплексният словообразователен анализ дава възможност и за по-широко и всестранно изследване на думите от категорията *nomina agentis* особено в контекста на антропоцентричния подход в съвременното езикознание и взаимодействието на различните лингвистични и екстралингвистични фактори. Така например, изследваните турски езикови единици дават информация освен за общоизвестните и новопоявилите се професии и дейности, така и за характерните за различни исторически периоди наименования на остарели професии, които имат висока културна стойност за съвременните носители на езика. В обсега на екстралингвистичните влияния се разглеждат и процесите на вътрешна динамика в лексикалната система – преминаване на думи от активния в пасивния лексикален пласт. Във функционално отношение голяма част от дериватите и в двата съпоставяни езика са остарели думи – архаизми и историзми. Установява се, че определен брой деривати в турския език са мотивирани от основи, означаващи специфичен за турската история, култура, бит и традиции предмет или явление, т. нар. *реалии*. *Реалиите* са безеквивалентна лексика, своеобразен културен код, а участието им в деривационния процес е проява на езиковата категоризация на света, а в по-широк контекст – на функционирането на езиковото съзнание.

10. В главата, посветена на семантиката на формантите, се предлага подробно описание на целия корпус от суфикси по отношение на тяхната роля при образуването на думите, както и на допълнителните деривационни значения на производните думи. В резултат на това се установява, че лексикалното значение на една производна дума невинаги е сбор от значенията на произвеждащата основа и семантиката на форманта. Много често то е по-голямо по обем от сбора на значенията, свързани с морфемите на думата. Това свойство на производните думи се нарича от изследователите фразеологична (или идиоматична) семантика, което определя тяхната специфична многозначност, която е илюстрирана със съответните примери. Описват се видовете формално неизразена семантика, фиксираща предметните (оценъчно-ограничителните и предикатните аспекти), и граматичната семантика, която отразява модално-времевите аспекти на предиката.

В заключение се налага изводът, че и в турската, и в българската лингвистична традиция словообразуването като самостоятелна научна област относително рядко е привличало вниманието на езиковедите. Теоретичните аспекти на морфемиката и деривацията, както и начините и средствата за образуване на производни думи, следва да намерят достойно място в теоретичните курсове.

8. Библиография на цитираната в автореферата литература

- Atalay 1946:** Atalay, B. *Türkçede Kelime Yapma Yolları*. İstanbul: TDK, 1946.
- Banguoğlu 1990:** Banguoğlu, T. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1990.
- Dokulil 1962:** Dokulil, M. *Tvořeni slov v češtině*. Praha, 1962.
- Dokulil 1963:** Dokulil M. *Ke koncepci porovnávací charakteristiky slovanských jazyku v oblasti „tvoreni slov“* // Slovo a slovesnost. 1963.
- Ediskun 1999:** Ediskun, H. *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Emre 1945:** Emre, A. *Türk Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945.
- Erdal 1991:** Erdal M. *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexikon*. 1-2 // *Turcologica-9*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1991.
- Ergin 1990:** Ergin, M. *Üniversiteler İçin Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 1990.
- Gencan 1979:** Gencan, T. *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979.
- Hatipoğlu 1981:** Hatipoğlu, V. *Türkçenin Ekleri*. Ankara: TDK, 1981.
- İmer 1976:** İmer, K. *Türkiye Türkçesinde Kökler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976.
- Korkmaz 2009:** Korkmaz, Z. *Türkçenin Grameri (Şekilbilgisi)*. Ankara: TDK, 2009.
- Аврамова 2003:** Аврамова, Ц. *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*. София: Изд. Херон Прес, 2003.
- Андрейчин 1954:** Андрейчин, Л. *Българска граматика и стилистика*. Изд. „Централен дом на журналистите“, София, 1954, 210 стр.
- Андрейчин 1955:** Андрейчин, Л. и колектив. *Учебник за педагогическите училища за начални учители*. Изд. „Народна просвета“, София, 1955.
- Андрейчин 1978:** Андрейчин, Л. *Основна българска граматика*. Изд. „Наука и изкуство“. София, 1978.
- Балан 1940:** Балан, А.Т. *Нова българска граматика*. Изд. „Т.Ф.Чипев“, София, 1940, 487 с.
- Балан 1957:** Балан, А. Т. *Нова българска граматика за всякого*. Изд. БАН, София, 1954 – 1958.
- Балтова 1988:** Балтова, Ю. *Към проблема за семантиката на производната единица*. В: *Проблеми на съвременното българско словообразуване*. София, 1988, стр. 121-136.
- Баскаков 1979:** Баскаков, Н. А. *Историко-типологическая морфология тюркских языков: Структура слова и механизм агглютинации* / под ред. А. Н Кононова. М.: Наука, 1979.
- Бояджиев 2011:** Бояджиев, Т. *Българска лексикология*. Изд. „Св. Климент Охридски“. София, 2011.
- Ганиев 1974:** Ганиев Ф. А. *Суффиксальное словообразование в современном татарском литературном языке*. Науч. ред. М. З. Закиев. Казань: Татар, кн. изд-во, 1974.
- Ганиев 1976:** Ганиев Ф. А. *Методы и принципы изучения сложных слов* В: *Сов. тюркология*. 1976, № 4, стр. 31-37.

- Ганиев 1982:** Ганиев Ф. А. *Образование сложных слов в татарском языке*. Москва: Наука, 1982.
- Ганиев 1995:** Ганиев Ф. А. *Словообразование // Татарская грамматика: В 3 т.* — Казань: Татар, кн. изд-во, 1995. Т. 1, с. 188-521.
- Грамматика 80:** Русская грамматика / под ред. Н. Ю. Шведовой и др. / Москва: „Наука”, 1980.
- ГСБКЕ 1983:** *Грамматика на съвременния български книжовен език*. Том 2. Морфология. София: БАН, 1983.
- Дмитриев 1960:** Дмитриев Н. К. *Турецкий язык*. Москва: Изд. „Восточной литературы”, 1960.
- Докулил 1962:** M. Dokulil, M. *Tvořeni slov v češtině*. Praha, 1962.
- Докулил 1963:** Dokulil M. *Ke koncepci porovnávací charakteristiky slovanských jazyků v oblasti „tvoreni slov”* В: *Slovo a slovesnost*. 1963. - Rocnik XXIV, с. 2, стр. 85-105.
- Жеребило 2011:** Жеребило Т. В. *Словарь лингвистических терминов*. Назрань: Изд-во "Пилигрим", 2010.
- Земская 1989:** Земская, Е. А. *Словообразование. Современный русский язык : учеб. для филол. спец. ун-тов* /под ред. В. А. Белошапковой. М.: Высшая школа, 1989.
- Земская 1976:** Земская, Е. А. *Производные слова в толковых словарях русского языка* В: *Современная русская лексикография*. 1976. – Л.: Наука, 1977, стр. 110–122.
- Земская 1992:** Земская, Е. А. *Словообразование как деятельность*. Москва: „Наука”, 1992.
- Искандарова 2011:** Искандарова Г. Ф. *Деривационно-семантические категории существительных: функционально-семантический подход (на материале современного немецкого языка)*. А. Д. Д. Уфа, 2011.
- Калканджиев 1936:** Калканджиев, П. *Кратка българска граматика*“. София: „Печатница Левски“, 1936.
- Кононов 1941:** Кононов, А. Н. *Грамматика турецкого языка*. Москва-Ленинград, Академия наук СССР, 1941.
- Кононов 1956:** Кононов А. Н. *Грамматика современного турецкого литературного языка*. Москва-Ленинград, Академия наук СССР, 1956.
- Костов 1939:** Костов, Н. *Българска граматика*. София: „Изд. Казанлъшка долина“, 1939.
- Кубрякова 1972:** Кубрякова Е.С. *Словообразование // Общее языкознание*. Москва: „Наука”, 1972.
- Кубрякова 1977:** Кубрякова Е.С. *Теория номинации и словообразование* В: *Языковая номинация. Виды наименований*. Москва: „Наука”, 1977.
- Кубрякова 1997:** Кубрякова, Е. С. *Язык пространства и пространство языка (к постановке проблемы)* В: *Известия АН СССР. СЛЯ*. 1997, Т. 56, № 3, стр. 22–31.
- Кубрякова 2006:** Кубрякова, Е. С. *Образы мира в сознании и в словообразовательной категории как составляющие*. В: *Известия РАН. СЛЯ*, 2006, Т. 65, № 2, стр. 3–13.
- Лопатин 1969:** Лопатин, В. В. *Словообразовательный тип и способы словообразования* / В. В. Лопатин, И. С. Улуханов // *Русский язык в национальной школе*. 1969, № 6, с. 4–11.
- Маслов 1981:** Маслов, Ю. *Грамматика болгарского языка*. Москва: Изд. „Высшая школа“, 1981.

- Младенов, Попвасилев 1939:** Младенов, С., Василев, С. *Граматика на българския език*. София: Изд. „Казанлъшка долина“, 1939.
- Мурдаров 1983:** Мурдаров, В. *Съвременни словообразователни процеси. Очерк върху българското словообразуване*. София: „Наука и изкуство“, 1983.
- Попов 1941:** Попов, Д. *Българска граматика*. София, 1941.
- Радева 1987:** Радева, В. *Българското словообразуване*. София, 1987.
- Радева 1991:** Радева, В. *Словообразуването в българския книжовен език*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1991.
- Радева 2007:** Радева, В. *В света на думите. Структура и значение на производните думи*. София, 2007.
- Радева 2009:** Радева, В. *Производната дума като структурираща единица на лексикалната система*. В: *Словообразуване и лексикология*. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2009.
- Радева 2017:** Радева, В. *Българска лексикология и лексикография*. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2017.
- Рамстедт 1957:** Рамстедт, Г. И. *Введение в алтайское языкознание. Морфология*. Москва: „Иностранной литературы“, 1957.
- СБЕ 1999:** Куцаров, И., Пенчев, Й., Бояджиев, Т. *Съвременен български език*. Издателство „Петър Берон“, София, 1999.
- Севортян 1966:** Севортян, Э. *Аффиксы именного словообразования в азербайджанском языке. Опыт сравнительного исследования*. Москва: Изд. „Наука“, 1966.
- Стоянов 1964:** Стоянов, С. *Граматика на българския книжовен език*. София: Изд. „Наука и изкуство“, 1964.
- Стоянов 1977:** Стоянов, С. *Словообразуването в българския език*. София: Изд. „Народна просвета“, 1977.
- Тенишев 1988:** Тенишев, Э. Р. *Тенишев Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков (Морфология)*. / Под ред. на Э. Р. Тенишева. Москва: „Наука“, 1988.
- Теодоров-Балан 1899:** Теодоров-Балан А. *Българска граматика, методична граматика*. София, 1899.
- Тетовска-Троева 1992:** Тетовска-Троева, М. *Десубстантивни деятелни имена в българските говори. Nomina actoris*. София, 1992.
- Тетовска-Троева 1992:** Тетовска-Троева, М. *Десубстантивни деятелни имена в българските говори. Nomina actoris*. София, 1992.
- Тетовска-Троева 1992:** Тетовска-Троева, М. *Множественост на словообразователната мотивация*. В: *Българският език*, кн. 5, 1992, с. 371-379.
- Тетовска-Троева 1999:** Тетовска-Троева, М. *Противоречия между словообразователно и лексикално значение*. В: *Актуални проблеми на българското словообразуване*. София, 1999.
- Тихонов 1991:** Тихонов, А. Н. *Словообразовательная мотивированность однокоренных слов*. В: *Русская словообразовательная синтагматика и парадигматика*. Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 1991.
- Тихонов 2002:** Тихонов, А. Н. *Современный русский язык (Морфемика. Словообразование. Морфология)*. Москва: „Цитадель-трейд“, 2002.

- Улуханов 1975:** Улуханов, И. С. *О словообразовательной категории (на материале глаголов, мотивированных именами)*. В: *Известия АН СССР. СЛЯ.*, Т. 34, № 1, 1975.
- Хабичев 1989:** Хабичев, М. А. *Именное словообразование и формобразование в куманских языках*. Москва: „Наука”, 1989.
- Янко-Триницкая 1976:** Янко-Триницкая, Н. А. *К системности русского словообразования*. В: *Филологические науки*, 1976, № 5.

РЕЧНИЦИ

- Süleymanoğlu 2007:** Süleymanoğlu, H. *Türkçe-Bulgarca Sözlük*. Ankara, 2007.
- Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi 2004:** *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi*. Ankara, 2004.
- Атасой 2019:** Атасой, М. Е. *Нов българо-турски речник*. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 2019.
- Добрев, ред. 2009:** *Академичен турско-български речник*. София: „Рива”, 2009.
- Обратен речник на българския език 2011:** Авт. кол., БАН, Изд. „Изток-Запад”, 2011.

ЭЛЕКТРОННИ ИСТОЧНИЦИ

- Гусева** Гусева, Тамара Ивановна. *Современный русский язык. Практическое пособие*
- Рябцева** Рябцева Е. С. *Структура словообразовательного гнезда с вершиной опыт*. // Научное сообщество студентов XXI столетия. Гуманитарные науки: Сб. ст. по мат. XVI междунар. студ. науч.-практ. конф. № 1(16).
URL: [http://sibac.info/archive/guman/1\(16\).pdf](http://sibac.info/archive/guman/1(16).pdf) (09.03.2020).
- scicenter.online**/ruskiy-yazyik-scicenter/produktivnyie-neproduktivnyie-affiksiyi-68454.html
- Türkçe Sözlük** (<https://sozluk.gov.tr/>).
- ЛЭС 1990:** *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Издательство "Советская энциклопедия", 1990 (<http://tapemark.narod.ru/les>) (<https://info.wikireading.ru/276523>) (9. 08. 2021).

9. Справка за научните приноси на дисертационния труд

1. Дисертационният труд е първото контрастивно изследване на аспектите на деривация на лексемите, назоваващи лица, в турския и българския език. Изследователският хоризонт маркира проблем, който е значим не само за българистичните и туркологичните изследвания.

2. Върху конкретния езиков материал в двата изследвани езика са обособени деривационни двойки (мотивираща и мотивирана основа), деривационните типове, деривационните модели и деривационните форманти и техните аломорфи, т.е. приложен е дескриптивният апарат на словообразуването, като са отчетени най-новите постижения в съвременната дериватология.

3. Разкрити са деривационните значения на формантите в двата езика.

4. Екскерпираният лексикален материал може да се използва при допълнително съпоставително изследване.

5. Резултатите от осъщественото дисертационно проучване може да се прилага при преподаването на турски език на напреднал етап от обучението (3 – 4 курс).

6. Постигнатите резултати могат да бъдат от полза не само при практическото изучаване на турски език в съпоставка с български, но при овладяването на тънкостите на теорията на превода.

7. Предлаганата методология и приносите на дисертационното изследване могат да се използват от други автори при бъдещи съпоставителни проучвания.

8. Като приносен резултат от проучването се открояват приложенията. Предложеният индекс на лексемите, назоваващи реалии от материалната и духовната култура на турския етнос, би могъл да се използва при изучаването на лингвостранознание. Предложени са таблици и графики, които статистически обобщават направените наблюдения и изводи.

10. Списък на публикациите по темата на дисертационния труд

1. **Куцарова 2018:** Куцарова, С. Наблюдения върху туркоезичната специализирана литература (с оглед на деривационните процеси в турския език) // *Научни трудове. Филология. Чуждоезикова лингвистика. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, том 56, кн. 1, сб. Б.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски”, 2018, 486 – 499, ISSN 0861 – 0029.

2. **Куцарова 2019:** Куцарова, С. Съществителните имена в съвременния български език, назоваващи лица, с турски форманти в състава си // *Verba iuvenium. Словото на младите. Годишник на Националната научна конференция за студенти и докторанти, брой 1.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски”, 2019, 72 – 84, ISSN 2682 – 9460.

3. **Куцарова 2019:** Куцарова, С. Съществителни имена в турския език, означаващи лица и образувани с форманта *-DAş* // *Научни трудове. Филология. Чуждоезикова лингвистика. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, том 57, кн. 1, сб. А.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски”, 2019, 527 – 538, ISSN 0861 – 0029.

4. **Куцарова 2020:** Куцарова, С. Съществителните имена, означаващи лица, образувани от названия на домашни животни и свързаните с тях дейности (върху материал от турския език) // *Verba iuvenium. Словото на младите. Годишник на Националната научна конференция за студенти и докторанти, брой 2.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски”, 2020, 133 – 148, ISSN 2682 – 9460.

5. **Куцарова 2021:** Куцарова, С. Отрицателните черти на характера, отразени в отглаголните деривати в турския и българския език // *Verba iuvenium. Словото на младите. Годишник на Националната научна конференция за студенти и докторанти, брой 3.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски”, 2021, 131 – 151, ISSN 2682 – 9460.